

#SPELMAN 2040 SCENARIO 2:

EN NATIONALISTISK REGIM STYR KULTURPOLITIKEN

Året är 2040 och Sverige styrs av Nationalpartiet. Den traditionella svenska folkmusiken upplever en medvind medan utomeuropeisk kultur motarbetas politiskt. Hur möter spelman-svärlden efterfrågan på traditionsmusiken när den kommer med en nationalistisk agenda? Journalisten Sofia Lilly Jönsson har träffat några musiker och arrangörer ute i landet som resonerar kring det. Men först tecknas en historisk bakgrund.

DET BÖRJADE PÅ 2020-talet. I riksdagsvalet september 2022 gick högern fram kraftigt i missnöjet mot den dåvarande socialdemokratiska och miljöpartistiska regeringen för hanteringen av coronapandemin åren före. Egentligen kunde ingen säga att regeringen hade handlat så fel när det gäller smittskyddet. De stora politiska miss tagen hade istället skett inom kulturområdet när man lät enskilda utövare offras ekonomiskt framför de stora institutionerna, men det var inte det som den populistiska vågen vände sig emot. Debattläget i opinionen, i sociala medier och poddar på den tiden, förde ändå fram en missnöjesvåg mot S och Mp, som förlorade valet mot Moderaterna, Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna som då bildade regering.

Eftersom M och KD inte brydde sig om kulturpolitiken och SD gjorde det desto mer fick SD kulturministerposten. De nya ledamöterna från SD närstuderade de befintliga kulturarvs lagarna. En av de första lagändringarna i den nya riksdagen 2022 blev omformuleringar i Kulturmiljölagen (KML) som gäller skydd av värdefulla byggnader och fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål. Skyddet för det fysiska arvet kompletterades nu med det immateriella kulturarvet. Sverige undertecknade redan år 2011 Unescos konvention om tryggnad av det immateriella kulturarvet. Nu blev det lag.

Den första nationalkonservativa regeringen 2022 hade haft en paradoxal syn på skattefinansierat kulturstöd. De nyliberala Moderaterna och populisterna i SD och KD ville ta bort allt kulturstöd av ideologiska skäl. Samtidigt ville de konservativa linjerna i dessa partier, och framförallt inom SD, ha kvar de statliga och regionala kulturstöden. De visste vilket enormt värde konsten har för att genomföra en samhällssyn i praktiken. Därför skedde det att stöden både minskade och ökade mycket samtidigt. Skrivningarna som myndigheter som Statens Kulturråd hade att förhålla sig till omformulerades så att kulturarvsbegreppet definierades som svenskt i motsats till utomeuropeiska traditioner. Detta innebar en ekonomisk vinst för rörelser som hembygdsrörelsen och spelmanrörelsen.

IDAG ÄR EMIGRANTMUSEET i Växjö en av landets främsta museiinstitutioner med fokus på svenska traditioner. Det nationella uppdraget för Eric Sahlström Institutet i Tobo tolkas som nationalistiskt. Det går att få officiella uppdrag som spelman. Ordentliga satsningar som skolturnéer, som inte funnits sedan 1970-talet då fria musik- och teatergrupper kunde turnera i samhället på skolor och arbetsplatser, har kommit åter.

Samtidigt finns inga medel att söka för en världsmusikscen som Stallet i Stockholm, vars verksamhet drivs helt ideellt i en föreningslokal i Hägersten.

Med stöd av lagarna om svenskt kulturarv kunde utbildningsinstitutionerna i Sverige inte längre ge undervisning i utomeuropeiska kulturformer. Det förbjöds inte, men medlen styrdes om mot att omfatta endast traditionell svensk musik.

Kulturinstitutionerna som hade räddats ekonomiskt under pandemin var enkla att reglera med nya myndighetsbrev.

När högskolestyrelsen på Musikhögskolan i Stockholm år 2026 drog in medlen för undervisning i utomeuropeisk musik avgick samtliga lärare på Institutionen för folkmusik i protest. Som nya lärare tillsattes personer som inte hade varit knutna till skolan förut. Den nya skolläningen tog listan över riksspelmän i Sverige och ringde runt tills de fick träffar.

Redan 2020 hade Facebook, ett kommersiellt företag, stängt ner antifascistiska konton med hänvisning till att dessa hade "band till våld", trots att företaget erkände att inget av dessa bannade konton har haft någon roll i att initiera våld. Denna formulering skrevs nu in i den svenska lagen. Med den digitala reningstekniken kan text och ord identifieras, och misshagliga sidor försvinner från nätet. För tjugo år sedan var internet ett slags arkiv som man kunde söka på och där gamla sidor låg kvar. Idag rensas nätet kontinuerligt från gammal historik.



För mig personligen som kulturjournalist innebar kursändringen inte så stor skillnad. Mina ämnen svarade ganska bra mot vad den nya regimen efterfrågade, traditionsfrågor, kulturarv, kyrkokultur och klassisk konst. Men jag skriver sällan numera i dagstidningar. Det finns ingen efterfrågan på kritik, och den förändringen var från början kommersiell då kritiken inte drev debatt som åsikter gjorde. Tidningshusen publicerar idag många texter som producerats av regeringsorganens informationskanslier. De kostar ingenting.

Nationalpartiet består av dels det gamla SD och KD, dels av politiker från M, C och S som gick över till det nya nationalistiska partiet. M blev snabbt förbisprunget under 20-talet. Idag spelar det partiet ingen roll i politiken. Nyliberalismen i världen kollapsade i praktiken, USA är likaså förbisprunget av Kina som ledande nation i världen, och EU:s inre arbete präglas av byråkratiskt tjafs mellan nationalistiska stater.

Socialisterna är splittrade, men det finns gräsrotter. På personlig nivå blir enskilda aktivister motarbetade och utsatta för hatbrott, en lag som dock togs bort under de sista åren på 20-talet. Erfarenheterna från pandemin fanns också i politikernas närminne; man visste nu att det gick lätt att dra in mötesfriheten med hänvisning till folkhälsan. Detta politiska verktyg har vi sett användas gång på gång sedan dess.

Detta är läget år 2040 i Sverige – en repressiv regim med ett stort engagemang för kulturen och medierna. Hur möter spelmansvärlden den här stora efterfrågan på traditionsmusik, när den är förenad med en nationalistisk agenda? Jag har talat med tre personer som förhåller sig till det.

Spelmansgården Folkrot i Simontorp

I Simontorp i nordvästra Skåne mot gränsen till Halland ligger Spelmansgården Folkrot. I drygt tio år har den kombinerade konsertscenen, restaurangen och butiken varit ett nav i södra Sveriges folkmusikscen. Här utövas skånsk kultur i musik, dans, hemslöjd, sagor och folktrö.

– Min passion har hela livet varit att levandegöra arkiven, säger **Ninni Carr**, skånsk spelman och kraften bakom Folkrot. Jag har alltid varit förtjust i poesi, teater, enmansföreställningar. Det jag tycker är roligt är att sätta ihop folk som inte har tänkt att de skulle



Viktor Orbán, ungersk förebild när den svenska kulturpolitiken på 20-talet bytte riktning...

spela ihop, en poet med en spelman, cirkusartist med en pianist, sådana udda konsertinstallationer.

På Folkrot blandas de konstnärliga uttrycken. Musiken kan också vara virtuell när skärmen runt hela restaurangen öppnas upp för en sändning av en konsert från Köpenhamn, Paris eller Austin. Konceptet är en succé, och Ninni Carr förklarar en del av framgången med att maten som serveras inte varit i närheten av fusk eller färdigproduktion. Det är svensk mat, som en del i tanken om folkhälsa.

– Man mår bra av kultur och umgänge i realiteten. Som folkbildare är det viktigt att visa på vikten av riktigt umgänge med folk.

Verksamheten får visserligen en del kulturstöd, men har också blivit en kommersiell framgång som bär sig själv. Folkmusik är inne hos publiken. Hit kommer både radio och tv och sänder ut konserter. Det har gjort stället känt och många vill komma på besök. Hur resonerar Ninni Carr kring populariteten?

– Jag har inget emot att 20 000 kommer till vår festival som vi arrangerar vartannat år, och vi får inget stöd för den musik som inte är svensk, men jag erbjuder alternativ musik i alla fall. Man får vara lite rebell.

Hon förklarar hur hon kan göra någonting ”busigt” och gömma mindre akter i ett tält på festivalen, där de får spela för hatten eller finansieras av intäkterna från de större artisterna. Långsamt försöker hon att vänja publiken vid olika sorters musik i lagom dos, säger hon. Folkrot har inte förändrat sin linje för vilken kultur man vill lyfta fram. Det är politiken som har förändrats under åren och uppmuntrar olika kulturuttryck, och det sker ofta genom finansieringen.

Under 2000-talets första decennier, berättar Ninni Carr, var man som arrangör ideligen styrd i ansökningar. Någon gång kunde man söka bidrag genom nordiska samarbeten, då fick man formulera ansökan så. En annan gång kunde efterfrågan från myndigheterna gälla asylverksamhet, eller barn och ungdom och funktionshindrade. Arrangörer fick formulera ansökningar som förklarade hur de mötte den politiska efterfrågan.

– Vare sig politikerna förstod det eller inte så var det de som styrde mycket vad man gjorde. Det blev påtagligt med ansökningarna.

Idag när den nationalistiska kulturpolitiska agendan bygger på att särskilja de kulturer som kan sägas vara svenska från de utländska, får en arrangör fortsätta göra vad den kan och dra uppmärksamheten dit den vill att den ska vara. Ninni Carr beskriver hur man arbetar med gungor och karuseller som arrangör.

– Man får anpassa bidraget. Inte vända kappan efter vinden, men se hur man kan skapa verksamhet där pengarna finns och arbeta breddande inom den verksamheten.

Möllers lada i Sjöviksberg

Om man går in från parkeringen, längs den rödmålade husväggen och letar sig in bakom den stora syren som står där vid knuten, står man strax på gårdsplanen utanför vad som allmänt kallas för Möllers lada. Här bor **Anna Möller**, musiker och producent av inspelningar och konserter – och utbildningar i nationell historia.

Anna Möller fick stor uppmärksamhet 2028 när hon och hennes band Kolonien tackade nej till att spela på Skansens nationaldagsfirande före 🇸🇪

statsministerns tal. De skrev en text om hur den nationalistiska förståelsen av folkmusik kommer att urholka musiken. ”Om musiken kopplas ihop med staten kommer människor att tappa intresse, vilket skadar också den svenska traditionen i längden”, skrev de. Texten gav upphov till en stor kulturdebatt, där många opinionsbildare tog parti för en balanserad linje och ville se tiden an.

Anna Möllers grundläggande kritik mot det nationalistiska intresset för folkmusiken är att det bygger på ett missförstånd om hur musik fungerar. Nästa år fyller hon femtio. Hon beskriver sig som fostrad i Ethnogenerationen, musiklägret för ungdomar där

holm: kollektivet Rågen ryker: (”när rågen ryker fortplantar det sig, vet du”, säger hon till mig). Kollektivets idé var att flytta ut på landet som en kamp mot nedläggningen av glesbygden.

De läste länsplaner i hela Sverige, åkte runt och intervjuade kommunpolitiker, och valde en lämplig plats. Det blev Delsbo i Hälsingland.

– Vi var noga med att inte komma inklampande som politiska aktivister. Vi tog jobb på fabrik. Då gick det inte att vara politiska unga stockholmare längre, vi ville lära oss av livet på landsbygden, och dessutom var man ung och skulle försörja sig och renovera huset. Vi blev en del av bygden.

mens historia.

– Kunskapen om vår nationella historia är för grund, säger Anna Möller. Människor behöver bildas i det. Vi talar här om hur det har sett ut i historien och hur nationell identitet har skapats.

Möllers lada har varit utsatt för en del försök till anlagda bränder. Ibland kan det komma hotfulla personer och sitta i bilar som står på tomgång utanför huset. Tidningarna skriver aldrig om konserterna här. Självt har Anna Möller blivit inkallad till polisförhör om verksamheten i ladan. Polisen vet att det inte pågår någon kriminell aktivitet (lagen om ”band till våld” gör vissa former av organisering förbjuden) men

»En konstnärs uppdrag är, inte att provocera, men att se saker i nya synvinklar«

man spelade tillsammans utifrån sina respektive musiktraditioner. Friktionen gör att man förfinar sitt eget hantverk, förklarar Anna Möller.

– En konstnärs uppdrag är, inte att provocera, men att se saker i nya synvinklar, sätta ord på saker som inte har sagts tidigare, att pusha gränser. Att använda musiken för att representera en politisk idé som en nation eller ett folk är som reproducera en färdig bild som bildkonstnär, och det är inte det minsta intressant för mig. Men jag har stor respekt för att det finns spelmän som lever för att bara spela låtarna.

Det behövs, säger Anna Möller, både folk som står på barrikaderna och vägrar att delta, och de som bär vidare.

– Det har varit det mest naturliga för mig att göra motstånd, men jag har stor förståelse för dem som hellre ser en verksamhet än ingen alls. Det finns en massa grymma traditionsmusiker som inte har fått komma fram tidigare men som gör det nu.

ÄNDA SEDAN ANNA Möller var student på Musikhögskolan på 10-talet har fiolspelmannen **Ellika Frisell** varit hennes lärare och samtalspartner. Idag är Ellika Frisell 88 år och fortfarande närvarande i Anna Möllers liv, en rådgivare vars musikliv började i en annan politisk tid.

Ellika Frisell var tonåring 1968 och politisk aktiv inom vänstern. Tillsammans med sju andra personer bodde hon i en villa i Stuvsta söder om Stock-

I mitten av 70-talet fungerade Ellika Frisell som en bymusikant i Delsbo som spelade för folkdanslaget, på bröllop och fester.

– När vi flyttade ut så var det för att komma bort från situationen där man står på ett torg och delar ut flygblad till att göra någonting tillsammans. Vi var inte en politisk rörelse när vi flyttade ut, även om jag alltid såg mig själv som en medveten person som var skyldig att ställa mig till allmänhetens tjänst. På 80-talet hade jag blivit musiker men det blev jag inte av politiska skäl utan för att musiken började betyda mycket för mig. Från början när jag upptäckte folkmusiken var det så starkt att det fanns en musiktradition som jag inte hade känt till när jag växte upp men som var lika spännande och lika rytmisk som den amerikanska musik jag hade lyssnat på tidigare, Jimi Hendrix och så vidare.

Anna Möller och Ellika Frisell hade träffats som musiker. Under 10-talet och 20-talet kom frågan om nationalism och kulturarv alltmer att prägla folkmusikvärldens samtal, och med de genomförda politiska förändringarna blev Ellika Frisells erfarenheter från 1970-talet användbara.

Visserligen visste hon hur man trycker stenciler, men den djupare kunskapen var en viktigare: Det är inte agitation som förändrar. Man påverkar genom att leva tillsammans. Och här i Möllers lada har Anna Möller i den andan grundat ett slags inofficiell skola för att utbilda intresserade i nationalis-

att avkrävas namn på medverkande och besökare är den sortens trakasserier får folk att sluta arrangera möten.

Anna Möller har ända sedan musikhögskoletiden tagit offentlig ställning mot nationalismen. Därför är hon, trots att regimen har ögonen på henne, delvis skyddad genom sin synlighet. Så är det också med mig, som har ett namn och en läsekrets, vilket gör att jag kan åka runt och mötas såhär. Vi är vana vid att få kritik men också uppskattning för det vi säger.

MEN JAG KAN INTE skriva det här i en dagstidning och endast regimtroga idétidningar överlevde nedläggningen av tidskriftsstödet. Att publicera texten i spelmansförbundets stora tidskrift Spelmannen, som finns i alla butiker, är inte möjligt eftersom politisk debatt inte är tillåten inom kulturföreningar.

Därför kan jag bara läsa upp den muntligt för er som är här idag. Jag ska publicera texten sedan på nätet men kommer då att ändra namn och omständigheter för att anonymisera personerna, och själv skriva anonymt. Sprid den gärna till andra och kom ihåg att ta en skärmdump, innan den försvinner. Vi som är här kan prata vidare i pausen. Ni kan vara anonyma inför mig, om ni vill.

Det är värdefullt att vi kan prata och dela erfarenheter med varandra. Jag ska berätta vidare det som ni vill att andra ska få veta. Tack för att ni kom och för att ni ville lyssna. ■